

Motion till riksdagen

1989/90:Ub515

av Larz Johansson m.fl. (c)

Lärrarekryteringsfrågor

Inledning

Skolans viktigaste resurs är lärarna. Detta påstående – som de flesta torde kunna ställa sig bakom – blev i hög grad tydliggjort under den senaste läraryrketskonflikten. Tillgång på välutbildade och engagerade lärare är ett livsvillkor för att skolan skall fungera på det sätt vi alla önskar, dvs bibringa eleverna goda kunskaper och färdigheter samt fostra dem till harmoniska och samhällsnyttiga medborgare. För att garantera en likvärdig utbildningsstandard i hela landet krävs vidare att tillgången är väl anpassad till behoven, dvs att det vid varje tillfälle finns tillräckligt många lärare utbildade för att svara mot efterfrågan.

Att rätt dimensionera lärarutbildningen har genom åren visat sig vara en grannlagad uppgift. Behoven varierar naturligtvis i förhållande till barnkullarnas storlek men dessa variationer är ju möjliga att förutse, åtminstone med sex års framförhållning. Även sådana förhållanden som kommande pensionsavgångar i lärarkåren är möjliga att förutse liksom sådana variationer som är betingade av att lärtättheten förändras, även om det då oftast rör sig om betydligt kortare planeringstider. Däremot är det betydligt svårare att möta sådana skillnader i lärtillgången som beror på en ökad eller minskad yrkesfrekvens hos de redan utbildade lärarna. Här handlar det dessutom om andra åtgärder än utbildningsplanering och eller dimensionering.

Bara under den senaste 10-årsperioden har vi kunnat se exempel på betydande svängningar när det har gällt tillgång på behöriga lärare. I början av 80-talet upplevde vi en period med betydande brist på behöriga lärare som innebar stora problem för skolväsendet i vissa regioner. Andelen obehöriga lärare kunde uppgå till 15 – 20 % och ibland ännu mer. Mitten av 80-talet däremot kom att kännetecknas av begreppet övertalighet och en del kommuner tvingades varsla lärare om uppsägning på grund av arbetsbrist. Även de fackliga organisationerna varnade för att många lärare skulle komma att bli arbetslösa och nyutbildade lärare som inte fick tjänster sökte sig bort från läraryrket. Nu – vid ingången till 90-talet – står vi inför en ny period med läraryrketsbrist. En period som kan bli både lång och besvärlig om vi inte är beredda att vidta kraftfulla åtgärder över hela fältet för att möta den befärade bristsituationen.

Centerns förslag till åtgärder

I det följande skall vi försöka att beskriva ett antal olika åtgärder som vi menar måste vidtas för att möta den situation som vi har beskrivit i det föregående. Varje förslag är viktigt, vart och ett för sig, men det är först om de sätts in tillsammans som de kan ha en avgörande betydelse för att påverka lärtillgången både på kort sikt och i ett längre perspektiv.

En faktor som självklart är av stor betydelse för lärarekryteringen är de löner och arbetsvillkor i övrigt som kommer att erbjudas lärarpersonalen. Detta är dock en fråga som ligger vid sidan om riksdagens kompetensområde eftersom det är parterna på arbetsmarknaden som förhandlar om dessa villkor men bör nämnas i detta sammanhang. Om skolväsendet skall kunna hävda sig mot arbetsmarknaden i övrigt så måste man kunna erbjuda konkurrenskraftiga löner och en arbetsmiljö som uppfyller alla de krav som vi ställer på andra jämförbara arbetsplatser. Landets kommuner som nu har det hela och fulla arbetsgivaransvaret, inklusive förhandlingsrätten, har nu ett stort ansvar för att ge de grundläggande förutsättningarna för att läraryrket skall vara ett attraktivt yrke.

Utbildningens dimensionering

I detta sammanhang vill vi först erinra om den debatt som fördes om utbildningens dimensionering och lokalisering i samband med beslutet om den nya lärarutbildningen. Från centerns sida krävde vi redan då betydligt högre dimensioneringstal än de regeringen föreslog och de som en majoritet i riksdagen kunde enas omkring. Nu har verkligheten visat att våra förslag var väl underbyggda och i varje fall inte tilltagna i överkant. Även i fråga om lokaliseringen till fler orter än de som ursprungligen föreslogs har centern fått rätt och riksdagen har senare korrigerat det första – och felaktiga – beslutet.

Nu står vi inför nya dimensioneringsbeslut där det gäller att väga in den information som nu står till buds. Det kan då konstateras att födelsetalen för de senaste åren vida överstiger de tal som tidigare har utgjort underlag för dimensioneringsberäkningarna (1986 års befolkningsprognos). Det verkliga antalet födda barn blev 1986 +3 000 i förhållande till prognosen och 1987 +4 000. Även 1988 ligger de verkliga födelsetalen betydligt över prognosen liksom de uppskattade siffrorna för 1989. Man bör även ta med i beräkningen den relativt stora flyktinginvandring som nu äger rum.

Mot denna bakgrund föreslår vi att grundskollärlinjen – med inriktning mot årskurs 1-7 – dimensioneras för en årlig antagning av 2 500 studerande från och med 1990/91 och de närmaste 5 åren därefter. Grundskollärlinjen – med inriktning mot årskurs 4-9 – bör dimensioneras för en antagning av 1 700 studerande 1990/91 men med en beredskap att kraftigt höja antagningskapaciteten redan 1992 med ytterligare 700 platser. Ämneslärlinjen för gymnasieskolans teoretiska ämnen bör ges 500 antagningsplatser 1990/91 men även här kommer det att krävas en kraftig ökning upp mot det tredubbla antalet i mitten på 90-talet. Planeringen bör inriktas mot en successiv ökning.

Den kraftiga utökning av antalet utbildningsplatser som vi nu föreslagit gör det nödvändigt att åter igen se över lokaliseringen av lärarutbildningen. I första hand bör man pröva möjligheterna att ge fler orter hela grundskollärlinjen, dvs såväl åk 1-7 som åk 4-9. Vidare bör man titta på den geografiska spridningen över landet och i det sammanhanget beakta behoven av en fast organisation som bas för lärarfortbildningen. Grundutbildning och fortbildning har många gemensamma inslag och kan tillsammans betyda mycket för den lokala skolutvecklingen. Inte minst är det till stor fördel om lärarutbildarna som arbetar i grundutbildningen också kan användas i fortbildningsverksamheten. Till sist bör också nämnas att en utökad dimensionering ger helt nya möjligheter inför ett kommande beslut om lokalisering av lärarutbildningen i Storstockholmsområdet.

Rekryteringsåtgärder

Samtidigt som det nu är angeläget att planera för en kraftigt utökad dimensionering av lärarutbildningen får man inte glömma bort att det under de senaste åren varit svårt att ens fylla det antal utbildningsplatser som nu står till buds. Till detta förhållande finns det som bekant många bidragande orsaker: en ny utbildning, skärpta förkunskapskrav, en negativ syn på läraryrket, stor efterfrågan på arbetsmarknaden i övrigt etc. Dessa förhållanden får dock inte avhålla regering och riksdag från att fatta sådana beslut så att lärarutbildningen ges en tillräcklig omfattning. Däremot gäller det nu att se till att åtgärder vidtas så att intresset för lärarutbildningen ökar, helst i en sådan omfattning att det blir konkurrens om utbildningsplatserna.

Den första åtgärden som bör vidtas är en utökad information, såväl till eleverna på grundskolans högstadium som till gymnasieskolans elever. Särskilda utbildningsinsatser bör riktas mot skolornas syofunktionärer och yrkesvägledare. På många ställen är kunskaperna om den nya lärarutbildningen, av naturliga skäl, ganska bristfällig. Skolöverstyrelsen bör tilldelas särskilda resurser för detta ändamål.

För det andra bör tillträdeskraven till lärarutbildningen ses över. Inte i så måtto att de nu höga kvalitetskraven sänks, utan i syfte att bredda rekryteringsunderlaget.

Den tredje åtgärden som är aktuell är att skapa bättre möjligheter till kompletteringsutbildning för sådana sökande som inte fullt ut når upp till förkunskapskraven. Denna kompletterande utbildning måste ovillkorligen ligga före den egentliga lärarutbildningen och inte samtidigt som nu är fallet vid en del högskolor. En väg som borde prövas är den modell med "tekniskt basår" som används vid några tekniska högskolor. En annan möjlighet är att använda Kom-Vux för den uppgiften.

För det fjärde måste vi skapa förutsättningar att rekrytera äldre sökande med arbetslivserfarenhet till lärarutbildningarna. Idag är praktiskt taget alla som söker till lärarutbildningarna direktsökande från gymnasieskolan eller sådana som söker inom de närmaste åren därefter. Utbildningen skulle vinna på om man fick fler lärarkandidater med arbetslivs- och livserfarenhet. Samtidigt skulle rekryteringsunderlaget breddas högst avsevärt och skolan till-

föras erfarenheter som många gånger saknas idag. I detta syfte bör särskilda informationsinsatser riktas mot Kom-Vux, AMS och folkhögskolorna.

Den femte åtgärden som kan komma ifråga är åtgärder för att förmå redan utbildade lärare som lämnat yrket, att komma tillbaka till skolan. Även här handlar det om information om de möjligheter som yrket erbjuder, åtföljt av erbjudanden om reaktiveringskurser för de som är intresserade. Skolöverstyrelsen och UHÄ bör ges resurser för att utforma ett lämpligt kursutbud.

För det sjätte bör olika former av kompletterande lärarutbildningar erbjudas dem som redan idag är verksamma i skolan som obehöriga lärare. Många har arbetat som lärare under lång tid och hunnit skaffa sig värdefulla erfarenheter och kunskaper och en del har redan en omfattande utbildning i botten, även om det inte är en fullständig lärarutbildning. För många handlar det således om att komplettera sin utbildning men en viktig förutsättning är oftast att det kan ske på ett sådant sätt att man kan arbeta under tiden – i varje fall på deltid. När det gäller att utforma den här typen av utbildningar så finns det erfarenheter att hämta från tidigare perioder med lararbrist.

Likvärdig lärarutbildning

En av grundstenarna i svensk utbildningspolitik är att staten har tagit på sig ansvaret att garantera en likvärdig utbildningsstandard i hela landet. Detta nationella intresse kan hävdas på olika sätt varav lärarutbildningen är ett av de viktigaste jämte läroplanen och statsbidragssystemet. En likvärdig skola kräver en likvärdig och jämförbar standard på lärarutbildningen. Den nya grundskollärarutbildningen som startade för två år sedan har i hög grad fått en lokal prägel. Utifrån en centralt fastställd utbildningsplan har varje högskola haft stora möjligheter att forma "sin egen" lärarutbildning. Detta har tyvärr lett till allt för stora olikheter – ibland så stora att det visat sig omöjligt för enskilda studenter att byta studieort utan att börja om från början av den aktuella kursen.

Det har nu gått så lång tid att det är fullt möjligt att göra en viss utvärdering av lärarutbildningsreformen i syfte att göra de korrigeringar som kan vara nödvändiga för att garantera en nationell likvärdighet. Vi föreslår att riksdagen beslutar att av regeringen begära en sådan utvärdering.

Engelska

Vi lever i en allt mer internationell värld. Kontakterna över nationernas gränser blir allt viktigare och tätare. Handel, resor, kultur etc kräver goda språkkunskaper och skolans språkundervisning får en allt större betydelse. I vår motion om grund- och gymnasieskolan kommer vi att närmare utveckla de förslag till åtgärder som vi menar krävs för att förbättra språkundervisningen men här vill vi lyfta fram betydelsen av en tidig språkinläring. Eftersom engelska är det första främmande språket i grundskolan och den gällande läroplanen föreskriver att engelska skall läsas på lågstadiet borde det som en logisk följd av detta vara helt naturligt att lärare med inriktning mot åk 1-7 ges kompetens att undervisa i engelska.

Så är tyvärr inte fallet. I lärarutbildningen med inriktning mot tidigare års-

kurser ingår inte engelska. Från centerns sida har vi hävdatt att så borde vara fallet alltifrån det ursprungliga beslutet om den nya lärarutbildningen. Det bör noteras att riksdagen då gav oss rätt i sak och gjorde ett tillkännagivande till regeringen med denna innebörd. På grund av den allt för snäva poängrammen – inom vilken utbildningen skall rymmas – har beslutet inte blivit effektuertat.

Vi föreslår därför – återigen – att grundskollärlinjen med inriktning mot årskurserna 1 till 7 förlängs med 20 poäng och att engelska blir en obligatorisk del av utbildningen.

Forskning och forskningsanknytning

All utbildning inom högskolan skall vila på vetenskaplig grund. Detta är ett självklart påstående – lika självklart som uppfattningen att forskning och utbildning bör bedrivas i intim kontakt med varandra. För att detta skall bli möjligt också inom lärarutbildningen krävs det att alla högskolor med lärarutbildning ges fasta forskningsresurser och att lärarutbildare med forskar-kompetens ges vidgade möjligheter att bedriva forskning i tjänsten. Pedagogisk/didaktisk forskning behöver ges ett betydligt större utrymme vid våra högskolor för att främja utvecklingen av skolan.

Vid flera av universiteten har man valt att utveckla olika former av cent-rumbildningar, t ex Centrum för barnkunskap i Uppsala och Didaktikcentrum vid lärarhögskolan i Stockholm. Vi menar nu att tiden är mogen att gå vidare mot inrättandet av en eller flera pedagogisk/didaktiska fakulteter och anser att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag av den innebörden, senast i nästa forskningspolitiska proposition.

I centerns partimotion om "Forskning och högre utbildning – drivkraft för regional utveckling" har vi redovisat en modell för uppbyggnad av en forskningsorganisation i flera steg för att dels utveckla fler universitet, dels ge de mindre högskolorna fasta forskningsresurser. Vi menar att den modellen bör vara fullt tillämplig för att utveckla forskningsinsatserna, även inom lärarutbildningarna.

Finansiering

Flera av de förslag som vi nu redovisat är av den karaktären att de är möjliga att genomföra inom ramen för de resurser som redan står till buds. Andra däremot kräver resurstillskott tämligen omgående för att ge önskade effekter. Vi föreslår därför att de besparingar som statskassan kunde göra under den nyligen avslutade lärarkonflikten i form av ej utbetalda statsbidrag, återföres till skolväsendet. Vi har uppskattat den totala besparingen till 257 mkr, varav nu 50 mkr bör tas i anspråk för de av oss föreslagna åtgärderna. Denna summa bör anvisas utöver de 35 mkr som regeringen föreslagit varför det totala beloppet som står till förfogande enligt centerns förslag uppgår till 85 mkr. Det bör ankomma på regeringen att närmare besluta om fördelningen av resurser mellan de olika delförslagen.

Hemställan

Mot. 1989/90

Uh515

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lärarutbildningens dimensionering,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utbildningens lokalisering,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utökade informationsinsatser för att öka antalet sökande till lärarutbildningen,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av tillträdeskraven till lärarutbildningen,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kompletteringsutbildning för sökande med otillräckliga förkunskaper,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att rekrytera äldre sökande med arbetslivserfarenhet till lärarutbildningen,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om reaktivering av tidigare utbildade lärare som nu ej är verksamma inom läraryrket,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av kompletterande utbildning för obehöriga lärare,

9. att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av lärarutbildningen avseende dess nationella likvärdighet,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om engelska som en obligatorisk del i utbildningen av lärare för årskurserna 1 till 7,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lärarutbildningens forskningsanknytning,

12. att riksdagen anvisar 50000000 utöver regeringens förslag för att finansiera de i motionen föreslagna åtgärderna för att främja rekryteringen av lärare.

Stockholm den 16 januari 1990

Larz Johansson (c)

Marianne Andersson (c)

Marianne Jönsson (c)

Görel Thurdin (c)

Jan Hyttring (c)

Stina Gustavsson (c)

Pär Granstedt (c)

